

Haridus- ja Teadusministeerium

Koolitus on rahastatud Euroopa Sotsiaalfondi ning Eesti Vabariigi kaasrahastusel elluviidava programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ 1.1.0201.08-0001 ressurssidest.

Koolituse „Aktiivõppe meetodid noorsootöös: Õppimine ei saa olla igav!“ kokkuvõte

Aeg: 29.04- 1.05.2010

Koht: Kopra talu, Viljandimaa

Koolitajad: Aune Lillemets, Toomas Roolaid

Koolitus on rahastatud Euroopa Sotsiaalfondi ning Eesti Vabariigi kaasrahastusel elluviidava programmi „Noorsootöö kvaliteedi arendamine“ 1.1.0201.08-0001 ressurssidest.

SISUKORD

KOOLITUSE TAUST.....	3
Koolituse eesmärk.....	3
Küsimused, millele koolitusel otsiti vastuseid.....	3
Koolitusel käsitletud teemad.....	3
Koolitusvajadus ja seos noorsootööga.....	3
Koolituse ettevalmistamisel kõlama jäänud mõtted.....	4
Koolitajate põhimõtteline metoodiline lähenemine.....	5
KOOLITUSE KÄIK.....	6
Osalejate ootused aktiivõppe meetodite koolitusele.....	6
Aktiivõppe definitsioonid koolitusel osalejatelt.....	7
Koolituse sisu, aruteluteemad ja kasutatud meetodid.....	9
KOOLITUSEL KASUTATUD JA LOODUD MATERJALID.....	12
Aktiivõppe meetodite analüüsi mudel.....	14
Grupitöö aktiivõppe meetoditega tutvumiseks koostööõppe meetodil....	16
Aktiivõppemeetodite kirjeldused gruppidele ja grupitööde tulemused....	18
1. MUDEL DUSMÄNG ehk SIMULATSIOON.....	18
2. PROBLEEMÕPE, UURIMUSÕPE, PROJEKTÕPE.....	20
3. FOORUMTEATER.....	23
4. KOGEMUSÕPE.....	24
5. KOOLITUSTEL ENIM KASUTATUD MEETODID.....	26
Avatud ruumi arutelude kokkuvõtted.....	30
KOOLITAJATE TAGASISIDE JA MÄRKUSED.....	34
Aune.....	34
Toomas.....	34
Soovitused järgmiseks koolituseks.....	36
KASUTATUD JA SOOVITUSLIK KIRJANDUS.....	37

KOOLITUSE TAUST

Koolituse eesmärk

Koolituse eesmärgiks on võimaldada noorsootöötajatel tunnetada, milline on tema roll noore arenguks vajaliku keskkonna loomisel, kus õppimine on mõnus ja tutvustada sellise keskkonna loomiseks vajalikke kaasavaid õppemeetodeid ning nende toimimist.

Koolituse tulemusena ootame, et osaleja näeb, et aktiivõppe meetodid võimaldavad saavutada olemasolevaid tööks noortega seatud eesmärke ning pikemas perspektiivis kaasata noori aktiivõppeprotsessi juba ettevalmistavas faasis.

Küsimused, millele koolitusel otsiti vastuseid

1. Kuidas ja miks aktiivõppe meetodid toimivad ja miks on need noorte jaoks atraktiivsed? Mis on nõ aktiivõppe meetodi ehitusklotsid?
2. Millised on erinevad aktiivõppe meetodid ning millal neid kasutada?
3. Miks ja kuidas kaasata noored aktiivõppe ettevalmistusse ja hiljem refleksiooni?
4. Millised aktiivõppe meetodid aitavad mul koos noortega saavutada juba püstitatud eesmärke?

Koolitusel käsitletud teemad

Aktiivõppe olemus (sh MFÕ põhimõtted)

Osaleja võimalused tegutseda aktiivselt õppemeetodite sees

Aktiivõppemeetodite kasutusvõimalused noorsootöös

Aktiivõppemeetodite liigid (simulatsioon, rakendusteatri meetodid, arutelud, mängud, grupitööd jne)

Aktiivõppe läbiviimise eeltingimused ja vajalikud oskused

Allikad sobivate aktiivõppemeetodite leidmiseks

Koolitusvajadus ja seos noorsootööga

Paljude noorte kasvukeskkonnas esinevad probleemid, mille tulemusena noored ei ole valmis iseseisvaks eluks, pole tööturul konkurentsivõimelised. Sellest lähtuvad ka käitumuslikud probleemid:

sõltuvus, koolist väljalangemine, töötus ja kuritegevus. Pahatihti ei suuda ka kool tegeleda mainitud probleemidega ega ka käivitada noore iseseisvat õppimist ja inspireerida proaktiivsust.

Noortekeskused ja noortegrupid on reaalseks alternatiivseks keskkonnaks, kus noored saavad õppida tegema koostööd, kaasama ja teineteist kuulama, argumenteerima ja mõtlema loovalt. Selle potentsiaali realiseerimiseks on noorsootöötajatel ja noorteliidritel vaja olla valmis pakkuma noortele õpet moel, mis kaasab noort aktiivselt, võimaldab refleksiooni ja annab positiivset mõtestatud koostöökogemust.

Seejuures peab noortegrupiga töötav inimene oskama serveerida aktiivõpet ka noortele atraktiivsel moel samal ajal teadlikult (ja võimalusel koos noortega) suunates õppeprotsessi. Selleks on vaja teadmisi ja oskusi aktiivõppe metoodikast ning lähtumist MFÕ väärtustest – aspektid, milles jääb noortega töötavatel inimestel sageli vajaka.

Õppijate aktiivsuse ärgitamine mistahes õppe- või kasvatusprotsessi sees on oluline ka ennastjuhtiva õppimise oskuste arenguks. Sageli jääb sõnastamata see, et noorsootöötaja tegevus noortega ei ole suunatud vaid noortele olevikus alternatiivide pakkumisele, vaid ka tulevikus vajaliku suhtumise ja kogemuse kujunemisele, et noor oskaks ise oma elu sisustada ja järgida enda püstitatud eesmärgi.

Koolituse ettevalmistamisel kõlama jäänud mõtted

- Aktiivõppemeetodite demüstifitseerimine- millal, miks ja kuidas toimivad? Füsioloogiline taust. Ei ole mängud. Alati tuleks küsida, mida saavutada tahetakse. Eesmärgi seadmine, tulemuse hindamine.
- Analüüs enne ja pärast: võimalusel koos noortega.
- Õppimine ja õpetamine ei ole sama. Õpimotivatsioon ja valikuvabadus: peale sunnitud vs vabatahtlik õppimine
- Õppimine on individuaalne kogemus, grupis kõigile ei sobi pealesurutud õppimisviis. Seepärast oluline kasutada mitmekülgseid meetodeid.
- Mida rohkem vabadust, seda raskem garanteerida tulemust – mida õpiti?
- Oluline, et mis võtmes uus teadmine omandati? Kas see on praktiliselt kasutatava? Kas õppimise soov jäi protsessis alles?
- Emotsioonidega arvestamine, AÕM kasutamise seotud ohud.

Koolitajate põhimõtteline metoodiline lähenemine

Põhimõttelise lähenemisena otsustasime minna üldiselt üksikule. Selleks oli esimesel päeval planeeritud diskussioon aktiivõppe üldise olemuse kohta ning aktiivõppe meetodite üldiseks analüüsiks mõeldud mudeli tutvustamine.

Teisel päeval võtsime plaaniks liikuda õppemeetodite poole ja käsitleda aktiivõppe meetodite erinevaid tüüpe. Esialgse plaani järgi pidi erinevat tüüpi meetodite läbitöötamise aluseks olema esimese päeva mudel, kuid kuna mudel osutus keerukamaks ja grupp oli suur, jätsime mudeli settima ja otsustasime koostööõppe kasuks.

Kolmandal päeval oli plaanis teha õppelabor, mis võimaldaks selleks ajaks jätkuvalt käsitlemata teemade läbitöötamiseks. Selle asemel otsustasime õppemeetodite avatud ruumi kasuks, kuna soovisime grupi liikmete suuremat autonoomiat.

Mõnes mõttes oli tegu põhimõttelise otsustega MITTE õpetada koolitusel erinevaid aktiivõppe meetodeid, mille järgi oli sõnastatult tugev ootus, vaid luua alus (mudel) uute meetodite sobitamiseks osaleja töösse ja positiivne kogemus teineteise kogemusest õppimisest. Koolitajatena võtsime seisukoha, et osalejale on olulisem arendada võimet kohandada nt internetist leitud või kolleegilt kuulnud meetodit oma töösse, kui saada pinnapealset juhust ühe või teise meetodi kasutamise jaoks.

KOOLITUSE KÄIK

Osalejate ootused aktiivõppe meetodite koolitusele

Osalejate ootused said kirja pandud koolituse alguses 29.04 (Post-it lehed tulemuste puule (küsimus: mida soovin, et oleks koolituse lõpuks muutunud?), uuesti läbi arutatud ja hinnatud koolituse lõpus 1.05.2010

Koolituse alguses sõnastatud ootuste puu osad lehed (vältides sisuliselt korduvaid) käidi ühekaupa läbi ja grupi kiire hinnangu põhjal liigitati teostunuks, osaliselt teostunuks ja mitteteostunuks. Eesmärgiks ei olnud formaalne tagasiside, vaid grupi tunnetatud kokkuvõtte saavutatust.

Teostunud ootused

Mõned värsked ideed. Saab töölt ära. Lahendus probleemile, mida veel ei teadvusta.

Tahan, et tekib märksõnade raamat enda jaoks, et tulevasi tegevusi planeerides oleks „päästik“.

Puhata pöörasest kuust (aprill) huvitaval moel.

Tahan saada targaks

Vähemasti 4 uut mängu või võimalust anda aktiivselt edasi oma teadmisi.

Olen siiski elus.

Saan edaspidi rakendada oma töös uusi teadmisi. Olla noortele uudsem.

Osaliselt teostunud ootused

Oskan oma noori kaasata ja suunata paremini ühistes tegemiste.

Soovin, et läbi koolituse oleksin enesekindlam ja teadlikum aktiivõppe meetodite kasutamisel

3. päeva lõpuks võiks grupist saada peaaegu meeskond! Päril meeskond on vist liiga palju loodetud!

Ma tean rohkem vahvatest ettevõtmistest (projektidest) millega siin olivad tegelevad

Mul on „tagataskus“ ports mängu / võtteid / nippe, mida igas olukorras (ootamatus) kasutada saan ja oskan.

Mitteteostunud

Oskan olla motiveeriv

Aktiivõppe definitsioonid koolitusel osalejatelt

Kirja pandud koolituse lõpus 1.05.2010

Osalejate kokkuvõtlikud sõnastused

Kirjapilt on üldjuhul originaaliga sarnane, väikeste täpsustustega.

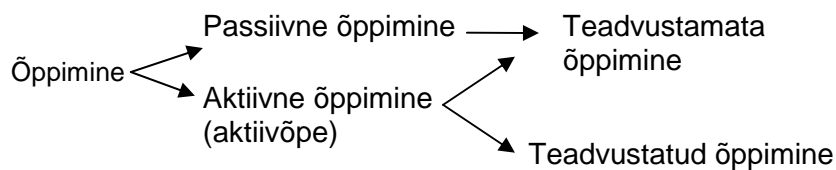
[kantsulgudes on koolitaja märkus või oletus]

Aktiivõpe on see, kui õppija kujundab mingi osa oma õpikogemusest ise. Nii teadlikult kui ka mitteteadlikult. See „mingi osa” on küll tulemus, aga [see kujuneb?...] läbi otseste valikute mida (õpi)protsessis peab tegema / on võimalik teha.

AKTIIVNE + ÕPPIMINE = AKTIIVÕPE; head õpilased + hea õpetaja = aktiivõpe

Aktiivõpe on nagu töökas kobras, kes proovib ja testib ja kukutab puu vastu maad. Töökas kobras analüüsib ja selekteerib puid.

[Aktiivõpe on...] lõbus, lahe, innovaatiline, kasumlik, loov jne. õpetamisvõimalus lisaks formaalsele

Kindlasti pole see „pane raamat kinni ja võta TV lahti!” ☺ Mis siis teha, sellises kiires ja muutuvajas ajas tuleb vist maailma muutmist endast alustada. Aktiivõpe on aktiivne õpetamine, vist, kindlasti või?

Aktiivõpe on õppemeetod, kus kaasatakse õppimisprotsessi ka õpilasi, et nad mõtleksid paremini kaasa ja ei oleks passiivsed kuulajad.

Aktiivõpe on õppija kaasamine mõtteprotsessi läbi mängulise tegevuse koos vabaduse ja vastutusega kooskõlas / tasakaalus, arvestades seal juures õppija olemust / eripära, mille tulemusel toimub aine (vm sellise) omandamine.

Igasugune õpe, mis paneb sind teistmoodi mõtlema, käituma, tegutsema jne.

Õppeprotsess, mille eesmärk on õppijale (sh õpetajale) sobival viisil kaasata teda [õppijat] tegevusse, millel on teatud õppeeesmärgid. Oluline on õppimise elemendi teadvustamine ja selle vähemalt mõningane analüüs (et õppija seda teeks).

Aktiivõppe meetod on meetod, mis võimaldab õpilasel õppeprotsessis olla loov, analüüsiv, sünteesiv ja kogemuse toel edasi arenev.

Õppimine läbi tegevuse, millele järgneb jutt ja kerge analüüs selleks, et õppija saaks aru:

- 1) mis juhtus?
- 2) mida ta õppis?

Aktiivõppe meetod on aktiivse õppimise õppimise meetod [*kordus sihilik!*]

Aktiivõppe on mängud ja kogemused, millest me õpime midagi kasulikku elule, Aga õppimine on iseseisev töö, mitte keegi ei saa öelda meile, mida me õpime ühest mängust või kogemusest.

Igasugune õppimine, mis ei ole lihtsalt ette antud materjali üks-ühele meelde jätmine.

Aktiivõppe minu jaoks on sügisene puuviljaaed, mis on sisustatud erinevate puudega ja vahelduseks täis pikitud erinevaid marjapõõsaid. Ettevaatlik tuleb olla viljade korjamisega, kuna mõnel puul on okkad, kuid teades, millisel puult millisel ajal noppida, annab sulle mõnusa, magusa, mahlase suutäie!

A.Õ.M. on protsess, mille käigus osaliste on oluline vastutus tegevuse ja tulemuse loomisel, kusjuures tulemus ei pruugi olla ennustatav (AÕM eeldab osaliselt teatud kompetentsi, mis vastab taotletavale eesmärgile vms).

Aktiivõppe elemendid: koostöö, kogemus, kokkuvõte.

Aktiivõppe – õppevorm, mille vorm on vabam ja milles osalemine nõuab / eeldab füüsilist või vaimset kaasa löömist.

Aktiivõppe on nii aktiivne nagu see koolitus!

Aktiivõppe on eesmärgistatud tegevus, mille läbiviija on pädev isiksus kes on oma tegevuses kindel.

Aktiivõppe on meetodite kogu, mis aitab noortele (ka vanematele) tutvustada ja jagada kogemusi teatud valdkondades. Eelduste järgi antakse teadmised edasi aktiivse tegevuse või suhtluse abil.

Aktiivõppe meetod on minu jaoks selline „loom“ või vahend, kes / mis teeb õppimist nauditavaks mänguks ning käivitab loovad mõtted, mille käigus võib jõuda suuremate tulemusteni, kui oodatud oli.

Koolituse sisu, aruteluteemad ja kasutatud meetodid

Järgnevalt on toodud ülevaade koolitusel kasutatud meetoditest ja arutelu teemadest päevade kaupa. [Nurksulgudes koolitajate kommentaarid meetodite toimimisele jms]

I päev 29.04.10

1. Tutvumisel kasutatud meetodid:

Kus paiknen mina Eesti kaardil+ enesetutvustus

Kiirkohtingud etteantud teemadel (Minu suveplaanid; Minu pere ja muud loomad; Minu parim koolitus senini; Minu unistuste töökoht; Vaba teema) [Vaba teema lisatud, et hiljem analüüsida, millal ja kui palju vabadust anda aktiivõppes osalejatele]

Fraasiring: mida saan siin koolituses teistele anda [Andis baasi üksteiselt õppimisele, mida pidasime väga oluliseks sel koolitusel]

2. Aktiivõpe- mis loom see selline on?

Sokraatiline arutelu: õppimise eesmärk (õppijakeskne), õppija õppimine ja soov õppida protsessi põhilise määrava faktorina.

3. Harjutus: Miks kasutan AÕ-d? (vabas vormis)

[esimest korda andsime küsimuse, aga ei täpsustanud, kuidas arutada. Edaspidi töötas väga hästi].

Arutasime dilemmat: kas ja kuidas saab noorsootöötaja põhjendada, et ta teab noorest paremini, mida noor vajab? Kas on õige kasutada oma sisemist kompassi või on see manipulatsioon?

4. Hüpoteesi väljapakumine

Hüpotees: Osaleja AKTIIVSUS = osaleja vabadus näidata ülesse initsiatiivi (ja sellega seotud vastutust) õppimise kujundamisel ja oma käitumise valikul õppimise ajal.

Mudeli tutvustamine: Aktiivsuse tasandid: Keha ja aju kasutamine / Suhtlemine ja koostöö / Õppimise protsessi kujundamine. Ühine näidete mudelile asetamine ja arutelu.

Kokkuvõtte: kuidas mõjutab erinev osaleja aktiivsus läbiviija rolli muutumist (õpetajast - läbiviija - ja toetajani - kuni selleni, et pole kedagi).

[Mudelit illustreeriv skeem ja kirjeldus on esile toodud järgmises peatükis- MATERJALID. Kohvipausi ajal läheneti mudeli täiustustega, nt nõ õppija valmiduse ja õpetaja valmiduse mudelite teineteisele asetamine.]

5. Refleksioon: eelpool käsitletud mudel ja minu senine kogemus aktiivõppega.

Debriifing (tõusnud teemad: valik pole lihtne, noorte ja läbiviija vahelise usalduse mõju, valmisolek aktiivsemateks meetoditeks).

[Mudeli sissetoomine tekitas mõnedes osalejates segadust, samas osad arvasid, et mudel on kasutatav küll. Viimasel päeval toodi välja, et oli hea saada süsteemset lähenemist - kuidas edaspidi analüüsida erinevaid aktiivõppemeetodeid? mida valida? miks? Osalejad ootasid kindlat ja lõplikku definitsiooni aktiivõppele. Avasime küll erinevad tahud, kuid ei pakkunud omapoolset lõplikku definitsiooni, et võimaldada osalejatel endil selleni jõuda]

6. MTÜ PAL rakendusteater

Teema: õpetaja ja noorsootöötaja vastutus.

[Tagasiside põhjal jäid enam osalejaid kogemusega rahule, sest oli kasulik võimalike probleemide läbi mõtestamiseks. Enim puudutas arutelu noorsootöötaja rolli üle noore aitamisest ja kui raske on aidata - et ei oleks ründav noorsootöötaja, vaid kaasav ja abistav. Osade jaoks oli esimene kord meetodiga kokku puutuda, oli baasiks sotsiaalteatri meetodite autelule järgmisel päeval.]

II päev 30.04.10

1. Päeva sissejuhatuses kasutatud meetod:

Kontsentriiline ring suhtumise näitamiseks väidetesse: eilne koolituspäev oli...

...keeruline/lihtne

...põnev/igav

...selge/segane

...andis vastuse mu olulistele AÕ küsimustele.

2. Aktiivõppe meetodite tööriistakast: koostööõppe grupitööd

Tööriistakasti sisustamiseks kasutatava meetodi – koostööõppe - selgitus, ülesande püstitamine ja gruppidesse jaotumine

Töö 5 grupis (foorumteater, probleem- ja uurimusõpe, simulatsioon, grupiarutelud, kogemusõpe). Eesmärk tutvuda vastavate meetoditega ning järgnevalt siis tutvustada ülejäänud osalejatele, millega tegu.

Grupitöö toetamiseks andsid koolitajad kaasa üsna lakoonilise sissejuhatava materjali *[vt selgitust allpool]*

[koostööõppe kasuks otsustasime eelkõige kahel põhjusel. Esiteks oli meie tunnetuse järgi grupp üsna hästi võtnud vastu ja kasutanud konstruktiivselt ära viisi ise määratleda oma tööviisi (kas suures või väikeses grupis, iseseisvalt või koos, kuidas lahendada küsimusi jne) ja tundus, et sellega ollakse rahul. Teiseks tajusime, et kui enam osalejaid soovib konkreetseid nõuandeid meetodite suhtes, siis vajadused on sisuliselt väga erinevad ning end ise „juhtiv“ koostööõppe võimaldab osalejate erinevatele küsimusele leida vastuseid paremini, kui mistahes presentatsioon või demonstratsioon koolitajate poolt]

3. Aktiivõppe meetodite tööriistakast: Koostööõppe esitlused

Meetodite liike käsitlevale grupitööle järgnesid gruppide esitlused.

Jooksvalt üsna sisukas arutelu kogemusest õppimise üle või teiste kogemuste ülekandmise võimalikkuse üle

[Jaotusmaterjalid ja gruppide järelused meetodite toimimise kohta on toodud järgmises peatükis: MATERJALID. Aktiivõppemeetodeid on väga palju ja puudub ühene jaotus. Seetõttu valisime välja meie arvates huvitavamad ja lasime osalejatel ise tutvuda ja tutvustada + jagada oma senist kokkupuudet vastavate meetoditega ning vajadusel täiendada, kommenteerides esitlusi.. Üldiselt tundus, et lähenemine toimis, mõned osalejad oleksid soovinud saada teada veel erinevatest meetoditest, mida nad varem kasutanud pole – grupi liikmetel väga erinev taust. Väga hea, et võtsid ise initsiatiivi, simulatsioonide grupp võimaldas läbi kogeda teistel. Arutelude osas ei tahtnud piirata liigselt, et kõik saaksid sõna, samas lõpuks läks arutelu üsna pikaks ja fookus kadus ära.. Oleks võinud ettekannete osas veel rohkem julgustada praktilist lähenemist.]

4. Lühike meetodite sessiooni debriifing

5. Iseseisva harjutuse kolmanda päeva plaanide valguses

Iseseisev harjutus: mõelda ja korrastada oma mõtetes meetodite teemal räägitut, mõelda: mida võtan kaasa oma töösse ja MIKS ma tahan seda kaasa võtta? Täiendavalt võiks mõelda, mida tahan arutada või proovida järgneval päeval. Kuidas seda teha, on igaühe enda valida (kas grupis, omaette, liikudes, istudes – igaüks otsustab ise).

[Siinkohal oli kindlasti vaja anda aega mõtete korrastamiseks. Osalejaid olid väsinud, pikk päev seljataga. Kindlasti parem variant, kui ainult ringis istumine ja jagamine, sest seda oli tol päeval juba väga palju olnud.]

6. Iseseisva harjutuse kokkuvõttering

Eesmärgiks ei olnud kõigi mõtete väljaütlemine, vaid eelkõige lühike refleksioon teema kokkuvõtteks.

III päev 1.05.10

1. Avatud ruumi sisse seadmine

Mida AR endast kujutab, mida oodatakse osalejatelt, millised on ja millised ei ole mängureeglid.

2. Avatud ruumi arutelud

Välja pakutud teemad:

11:00 algusega.... I aken

- 1) Kas ja kuidas kasutada AÕM 100+ osalejaga grupis (Heiki)
- 2) Aktiivõppe meetodi lühikonspekti loomine (Kristjan)
- 3) Analüütiline maffiamäng Toomasega :) (Karmo&Mari)

12:00 algusega... II aken (kestis realselt kuni.... 13:25)

- 4) Soojendusmängud kontakti loomiseks (Kuido)
- 5) Möttemütsid (meetod) (Kaja)

6) Noorte motiveerimine (Teve)

Mõttemütsid ja noorte motiveerimine liitusid kokku suuremaks grupiks

3. Avatud ruumi debriifing

[Osade gruppide arutelude tulemused on toodud järgmise osa lõpus. Avatud ruumi kasutamine üldiselt õigustas ennast, osalejad olid motiveeritud teemasid tõstma ja aktiivselt osalema. Esimene blokk oleks võinud olla 1,5 h ehk 30 min pikem. Sissejuhatuse tegemisel oleks saanud asju paremini korraldada, mingil määral tekkis segadus inimestel, kes polnud varem avatud ruumi kogenud.]

4. Koolituse kokku võtmine

Grupis jagamine, kuidas rahule jäädi. Silmad kinni hinnangute andmine: mis hinnangu annaksid koolitusele (näppude abil).

Seejärel igaüks kirjutab oma aktiivõppemeetodi definitsiooni, kogusime kokku *[tulemused on ära toodud siin kokkuvõttes eespool]*

Ühe osaleja poolt spontaanselt pakutud meetod, et igaüks kirjutab oma meili lipikule, need kogutakse kokku, igaüks tõmbab kellegi teise maili ja peab talle kuu aja jooksul saatma ühe aktiivõppemeetodi, mida on ise kasutanud. *[Osalejatel oli vabadus välja pakkuda jooksvalt mänge ja tegevusi ning röömustav oli see, et seda võimalust ka kasutati järjest aktiivsemalt.]*

Vaatasime üle, mida tegime 3 päeva jooksul.

Vaatasime üle Tulemuste puu ootused- mis täitus, mis ei täitunud?

Vabadus ringi käia ruumis ja öelda teistele tagasisidet, häid soove jms.

[Jäime rahule lõpu osaga, et see ei jäänud venima, hea emotsioon tuli sisse ja kõik said öelda oma häid soove ja mõtteid teistele.]

5. Tagasiside täitmine ja kojuminek

KOOLITUSEL KASUTATUD JA LOODUD MATERJALID

Allpool on koondatud järgmised materjalid

1. Aktiivõppe meetodite analüüsi mudel
2. Grupitöö aktiivõppe meetoditega tutvumiseks koostööõppe meetodil
3. Aktiivõppemeetodite kirjeldused gruppidele ja grupitööde tulemused

NB! Tegu ei ole materjalidega, mis on mõeldud kasutamiseks väljaspool konteksti – oleme arvestanud eelkõige koolituse osalejate ja korraldajate vajadustega. Kui tekib soov neid materjale kasutada, siis tuleb nende kallal teha tööd, et nad kataksid ka koolitusel ajapuudusel käsitlemata jäänud ning oleksid üheselt arusaadavad ka inimesele, kes koolitusel ei käinud.

Koolitajatena võime selles suhtes anda nõu!

Aktiivõppe meetodite analüüsi mudel

Mudel on loodud koolitajate poolt ESF aktiivõppe meetodite koolituse läbiviimiseks ja ei ole teaduslik. Mudeli idee aluseks on soov luua tööriist, mille abil hinnata, millisel moel aktiveerib aktiivõppe meetod õppijat/osalejat.

Osaleja **aktiivsuse all mõistetakse siin osaleja võimalust näidata initsiatiivi ja vabadust** (ja sellega seonduvat vastutust) kujundada erinevaid aspekte õppimisest.

Mudeli aluseks on põhimõtteline lähenemine, mille järgi valitud õppemeetod võib esile kutsuda, toetada või hoopis takistada õppija aktiivsust. **Iseenesest ei ole ükski meetod „aktiivne” või passiivne** – küsimus on osaleja rolli konkreetse õppeolukorra kujundamisel.

Aktiivsuse tüüp	Aktiivsuse määr
Erinevad õppimise aspektid, mida keegi peab õppimise toimumiseks kujundama	Kui suures osas on vastav õppimise aspekt kujundatav osaleja/õppija initsiatiivi ja vaba valiku poolt (eeldusel, et valik on teadvustatud ja sellega kaasneb ka vastutuse tajumine)
Aju ja keha kasutamine Kuivõrd õppija otsustab ise, kuidas ja millal olla intellektuaalselt ja/ või kehaliselt aktiivne.	Suunavad küsimused <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kas osalejal on võimalus sekkuda arutelusse või seda kujundada tervikuna, , väljenda oma mõtteid, suunata arutelu kõiku või küsida küsimusi. Kas on võimalik otsustada, millal kõnelda, millal vaikida? ▪ Kas osaleja kehaline aktiivsus on reguleeritud või on vaba? Kas ringi liikumiseks on olemas ka tingimused?
Suhtlemine ja koostöö Kuivõrd õppija/osaleja otsustab ise, kas, kuidas ja kellega õppe käigus suhelda ja teha koostööd.	Suunavad küsimused <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kas õppija ise otsustab, mil viisil suhelda ja teha koostööd teistega ülesande käigus või on antud raamid? Kas raamid on jäigad? ▪ Juhul, kui on antud vabadus otsustada ise, kas on olemas ka võimalused koostööks (või siis individuaalseks tööks).
Õppeprotsessi kujundamine Mil määral saab õppija/osaleja juhtida ja kujundada õppeprotsessi (eesmärgi seadmine, meetodite valik, refleksioon)	Suunavad küsimused <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kas ja milliste õppeprotsessi etappide kujundamisse on osaleja kaasatud? Kas osaleja on vastava etapi kujundamiseks ka võimeline (st kas saab realselt teadlikult õppimist kujundada)?

NB! Mudeli skaala näitab tinglikult seda, **mil määral saab osaleja ise kujundada õppimist**. Aktiivsus võib tähendada ka osaleja teadlikku otsust nt ülesande teostamiseks olla omaette või mitte sekkuda arutelusse juhul, kui osalejal on reaalne valik.

Lisaks meetodi piirangutele võib aktiivsuse määra piirata ka **osaleja oskus/kogemus teha antud olukorras valikuid**. Seega sageli on vaja õppija aktiveerimiseks arendada ka tema õpioskusi ja enesetunnetust!

Mudelist tuleneb järgmine mõttearendus – erinevad õppeprotsessi toetaja nimetused tulenevad eelkõige erinevast õppija / õppimise toetaja aktiivsuse-passiivsuse vahetusest. Näiteks:...

...õpilane – õpetaja;
...õppija – juhendaja;
...mentii – mentor jne.

Sama loogikat järgides väheneb läbiviija roll sedavõrd, kuidas suureneb õppija aktiivsus ja mudeli piiiril, 100% õppija aktiivsuse juures ongi tegu täiesti ennast juhtiva õppija (õppijate grupiga), kus osaleja(d) on samas ka õppe läbiviija(d).

NB! Mudel on arendatud just AÕ koolituse eesmärke silmas pidades ja on koolitajate „omalooming“ – seda tasub kasutada siis ja vaid siis, kui tunnetate, et sellest on kasu!

Grupitöö aktiivõppe meetoditega tutvumiseks koostööõppe meetodil

Grupitöö juhend, jaotusmaterjal, 30.04.2010

Gruppide tegutsemisviis on osalejate endi valida. Iga grupp saab kindla õppemeetodi, millega lähemalt tutvuda ja järgnevalt teha teistele gruppidele kokkuvõtte. Koolitajad käivad grupi juurest grupi juurde, et vastata tekkinud küsimustele.

Tutvuge jaotusmaterjaliga ja jagage varasemaid teadmisi- kogemusi.

Ülesanne ettekandmiseks on:

- 1) Lühidalt ja kokkuvõtlikult meetodist: mis on asja tuum, mis on erijooned/tingimused kasutamisel?
- 2) Soovitus, milliseks tööks noortega oleks kõige parem seda kasutada!
- 3) Millised piirangud on meetodi rakendamisel?
- 4) Kui Teie grupis on reaalne meetodi rakendamise kogemus, siis jagage seda samuti: mis oli sihtgrupp, teema ja kui palju vabadust anti osalejatele?

Ettekannet võib sobival viisil illustreerida. Mõelge, kuidas Teie kaaslased sellest esitlusest võimalikult palju kasu võiksid saada!

Koolitusel töötame viies väikses töögrupis (mis kujunevad vaba tahte alusel). Gruppide vastutada on järgmised meetodid:

- 1) Mudeldusmängud ehk simulatsioonid
- 2) Praktilised õppemeetodid (probleem-, uurimis- ja projektõpe)
- 3) Koolitustel sageli kasutatavad grupitöö meetodid
- 4) Foorumteatri meetod
- 5) Kogemusõppe meetodid

Koostööõppe (cooperative learning) õppemeetodina

Koostööõppe on grupis õppimise meetod, mille puhul iga grupi liige ei vastuta vaid iseenda vaid ka kogu grupi tulemusliku õppimise eest. Õppimine on läbi siis, kui kõik grupi liikmed tunnevad, et on jõudnud soovitud selgusele.

Koostööõppe on tõhus õppimisstrateegia olukordades, kus õpilaste oskused ja teadmised on erinevatel tasanditel ja kus on võimalik töötada väikestes gruppides ja kasutada erinevaid õppimisviise. Koostööõppe loob grupi liikmete vahel konstruktiivse sõltuvuse ja samas rõhutab iga õppija vastutust nii enda kui ka kogu grupi õppetulemuse eest.

Õppemeetodina on selle lisaväärtuseks selles, et edukas koostööõpe näitab suhtlemisoskuste, konflikti lahendamise võime, meeskonnatöö- ja liidrioskuste ning refleksioonivõime olulisust ja kasulikkust.

Aktiivõppe meetodite koolitusel võiks koostööõppe lisaväärtuseks kujuneda ka asjaolu, et lisaks teorialele, saavad grupi õppimise allikaks ning arutelu aluseks osalejate kui noorsootöö praktikute kogemused.

Aktiivõppemeetodite kirjeldused gruppidele ja grupitööde tulemused

1. MUDELDMÄNG ehk SIMULATSIOON

Grupile antud allikmaterjal

Mudeldusmängude (simulation-games) loomise aluseks on päriselus esinevaid protsesse kirjeldavad mudelid. Sellise mudeli põhjal ehitatakse üles mäng, mis võimaldab enim huvi pakkuvaid protsesse uuesti läbi mängida.

Laias laastus võib öelda, et mudeldusmängul on kolm võimalikku otstarvet: tuleviku ennustamine, lahenduste kontrollimine ja osalejate õpetamine.

Ennustavate mängude parimaks näiteks on ökoloogilised, keskkonna muutusi kajastavad mängud. Mitmed väljapaistvad teadlased leiavad, et puhtmatemaatilistel arvutustel rajanevate mudelite kõrval tuleb näiteks kliimamuutuste ennustamisel rakendada ka inimosalusel rajanevaid mudeldusmänge.

Omal kombel rajaneb mudeldusmängude eelis inimese omadusel teha vigu ja jõuda nende kaudu uute arenguteedeni. Just keeruliste süsteemide modelleerimisel võib matemaatiline mudel selles osas inimesele alla jääda.

Lahenduskäikude kontrollimiseks kasutatakse mudeldusmänge peaaugjalikult uute juhtimisstrateegiate kavandamisel. Militaristid on ammu taibanud, et sõjakäiku planeerides on mõistlik see maketil läbi mängida, nüüd on samale arusaamale jõudnud ka ärimaailm.

Eelkõige rakendatakse mudeldusmänge juhul, kui ettevõtte, olgu see siis tootmiskompanii või ülikooli kliinikum, asub juurutama uutset juhtimisskeemi. Uudse skeemi põhjal luuakse mudel, mis hõlmab nii süsteemis toimivaid reegleid, rolle kui ka tegevusi. Ja kuigi sellise mudeli läbimängimine nõuab mõnel juhul mitmeid nädalaid, tuleb see ometi odavam kui vigade kõrvaldamine tegeliku töö käigus.

Mudeldusmängu kolmas otstarve, osalejate õpetamine, osutub tihtipeale kahe eelneva meeldivaks lisandiks. Näiteks Suure järvistu ökoloogilist arengut prognoosivas mängus osalenud inimesed leidsid, et see andis neile märksa rohkem teadmisi kui mistahes loeng või raamat.

Võimalik liigitus:

Läbirääkimissimulatsioon, kus osalejate ülesandeks on milleski läbi rääkida ning kokku leppida. Osalejate olukord (paikapandud lähteparameetrid) vahepeal ei muutu.

Tegevussimulatsioon, kus osalejate ülesandeks on teatada, mida nad teevad, ning kõigi osalejate tegevuse tulemusena mängusituatsioon muutub.

Rollisimulatsioon, kus osalistel on mingid rollid ning nad esinevad sellele vastavalt, räägivad/teevad seda, mis neile meeldib.

Simulatsiooni lõppedes tuleb alati läbi viia debriifing - vabas õhkkonnas toimuv vestlus (arutelu), mille käigus meenutatakse simulatsiooni jooksul toimunut.

Simulatsioonide grupi tulemuste märkmed

Koostööõppe grupi presentatsiooni esimeseks osaks oli lühike rollimäng, kus osalejad jagati 4 sihtgrupi esindajateks ning diskuteeriti Viljandi järve kuivendamise küsimuse üle 😊 Lühikesele läbimängule järgnes debriifing. Koolitusel arutasime simulatsiooni meetodit ka AÕ meetodite avatud ruumis (Maffiamängu läbimäng koos analüüsiga).

Meetodi sisu	Mudeli aluseks on päriselu, või selle olulised elemendid. Simulatsioonimängu keskkond võib olla välja mõeldud, kuid põhilised õppimise allikaks mõeldud elemendid peaksid olema usutavad. Meetodina kaasahaarav – nt pinge ja konkurentsi element. Mänguline aspekt aitab kaasata ka muidu passiivsemaid osalejaid, avab loomingulisuse. NB! Mängule peab alati järgnema debriifing.
Millal kasutada	Tuleviku ennustamine, lahenduste kontrollimine, osalejate õpetamine jne Mudeldusmäng võimaldab teha vigu, proovida uusi lahendusi ja jõuda uute arendusteni – on turvaline viis tavalisest teistsuguse käitumise proovimiseks. Võimalik liigitus: läbirääkimissimulatsioon / Tegevussimulatsioon / Rollisimulatsioon (vt Männamaa teksti allpool).
Riskid / piirid	Oluline on eelhäälestus ja valmisolek austada reegleid ja mängu keskkonda Ei pruugi toimida, kui tegu on autistlike (või säärase kalduvustega) noortega Rollid peavad olema sobivad osalejate vanustega.
Arutatud näited	Arutasime muu hulgas seda, mille poolest erineb simulatsioon lihtsalt mängust, rollimängust ja foorumteatrist.

2. PROBLEEMÕPE, UURIMUSÕPE, PROJEKTÕPE

Grupile antud allikmaterjal

Probleemõpe

Uurimused on näidanud, et 85% õpetajate poolt klassis esitavatest küsimustest on tavaliselt mõistmise või meenutamise tasemel. Probleemõppes kohtavad õpilased probleeme nagu nad reaalelus ilmnevad – kas ebapiisavate andmetega või üleliigsete andmetega. Probleemõppes omandavad õpilased mitte alati üheseid vastuseid omavate probleemide lahendusoskust, mida on vaja paljudel erialadel – arstidel, inseneridel, ka õpetajatel, poliitikutel jne.

Probleemõppes omandavad õpilased nii probleemide lahendusoskust kui ka teadmisi-oskusi. Et tegemist oleks probleemõppega, siis:

- 1) Probleemi lahendamine peab arendama mingeid oskusi, andma teadmisi vms.
- 2) Probleemile peaks olema erinevaid lahendusvõimalusi, mitte vaid üks õige tee, kusjuures "õiget" lahendust ei pruugi ka õpetaja teada (näiteks probleem: leida lahendus Palestiina ja Iisraeli konfliktile).
- 3) Probleemi lahendajateks on õpilased, mitte õpetaja.
- 4) Õpilastele võib anda vaid väikeseid näpunäiteid probleemi lahendamiseks.
- 5) Õpilased peavad hindama lahendusi, leidma nende positiivseid ja negatiivseid aspekte.

Probleemõpe õpetab:

- 1) Probleemide selget defineerimist.
- 2) Kohanemist muutustes.
- 3) Erinevatest allikatest andmete leidmist.
- 4) Tundmatutes situatsioonides probleemidega tegelemist ja põhjendatud otsustuste tegemist.
- 5) Alternatiivide nägemist ja nendega arvestamist.
- 6) Loovalt ja kriitiliselt mõtlemist.
- 7) Meeskonnatööd, teiste arvamuste aktsepteerimist jms.

Uurimusõpe

Kool ei suuda õpetada õpilastele kõike seda, mida nad vajavad. Parim, mida saab õpetada on panna nad olukorda, kus nad peavad ise leidma, mida nad peavad teadma ja just sel ajal kui need teadmised on neile vajalikud (Seymour Papert).

Uurimusõpet propageerisid juba Rousseau ja Pestalozzi, kuid kõige enam hakkas see levima Dewey ja Brumeri teooriatega. Dewey: kogemus pluss refleksioon võrdub õppimine.

Uurimusõpe on õppimise käsitlus, kus probleemile leitakse lahendus interaktsioonis keskkonnaga selle objektidega manipuleerides ja neid uurides, küsimuste ja vastuoludega maadeldes või eksperimente läbi viies (Ormrod, 1995: 442). Uurimusõpe põhineb eeldusel, et õpilastele jäävad mõisted, seadused jms paremini meelde, kui nad on neid ise avastanud. Uurimused on näidanud, et uurimusõpe on kõige edukam, kui õpilastel on olemas konkreetse uurimuse jaoks vajalikud eelteadmised ja kogemused (Roblyer jt., 1997).

Uurimusõpe õpetab:

- 1) analüüsimist
- 2) hindamist, võrdlemist
- 3) õpitava seostamist reaalse eluga
- 4) põhjendamist
- 5) meeskonnatööd

Arvuti võimalused annavad uue mõõtme uurimusõppe läbiviimiseks, sest arvuti abil saab pakkuda õpilastele virtuaalseid keskkondi, mida võimalik uurida. Näiteks ajaloolised kohad nii nagu nad olid neid ehitades. Samuti simulatsioonid, näiteks konna lahkamine, maavärina uurimine jms.

Uurimusõppel on seos probleemõppega, sest ka siin lahendab õppiija probleeme. Erinevus on selles, et siin leitakse probleemile lahendus midagi uurides, teatud hüpoteesi kontrollides või uurimusküsimusele vastust leides. Nii uurimus- kui ka probleemõpe on personaalne konstruktivistlik õppimiskäsitlus.

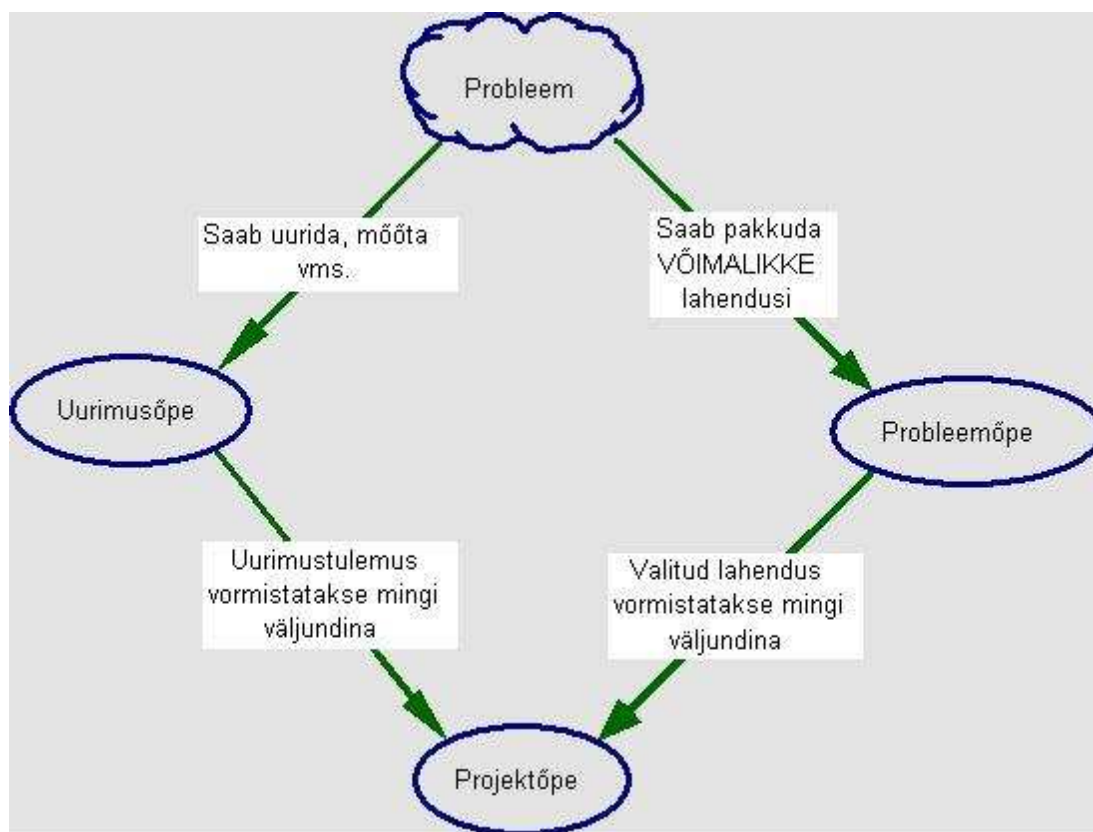
Uurimusõppe rõhuasetus on õppijal, tema teadmiste konstrueerimisel, seoste leidmisel, kuid samuti mitmesuguste kõrvalekallete vältimisel.

Projektõpe

Projektõppe korral alustatakse samuti probleemi esitamisega nagu probleem- ja uurimusõppe korral. Erinevalt probleem- ja uurimusõppest valmib siin aga ka mingi väljund (ajaleht, ajakiri, seinaleht, fotokirjeldus vms), mis ette kantakse.

Projektõpe haarab enamasti mitmeid erinevaid õppeaineid ja kestab mitme õppetunni vältel.

Seos probleem-, uurimus- ja projektõppe vahel (allolev joonis).

Grupi tulemuste märkmed

Probleemõpe

Meetodi sisu Grupile antakse probleem, millele tuleb leida lahendused. NB! Iga grupi poolt pakutud sisuline lahendus on õige. Vaja on anda ka taustainfot või anda võimalus seda leida. Probleemi sõnastus peab olema selge ja arusaadav. Grupp peab toimima iseseisvalt – juhendaja võib vajadusel anda veidi nõu, kuid sisulised otsused olgu grupi teha.

Millal kasutada Koolides ja noortekeskustes ühiselu probleemide lahendamiseks. Probleemõpe võib toimuda ka individuaalselt.

Riskid / piirid Probleem peab olema noortele eakohane. Juhendaja peab tajuma, kuhu võidakse lahendustega välja jõuda ja olema valmis debriifingus tegeleda ka ootamatustega.

Arutatud näited Noortekeskuse elu parem korraldamisega seotud probleemid

Uurimusõpe

Meetodi sisu Osaleja või grupp uurib iseseisvalt probleemi, pakub välja

	hüpoteese, otsib lisainfot ja analüüsib leide.
Millal kasutada	Mõistete ja nähtuste selgitamine. Protsesside mõtestamine
Riskid / piirid	Uurimisteema jõukohasus
Arutatud näited	Uurimustöö; õpimappide koostamine jne.

Projektõpe

Meetodi sisu	Projektõpe võib põhineda kas probleemõppel või uurimisõppel – oluline on see, et õppeprotsessi tulemuseks on konkreetne väljund, mille teostamiseks on vaja erinevate valdkondade seostamist.
Millal kasutada	Laiema probleemi avamine erinevate nurkade alt (nt suitsetamine). Projektõpe võib olla ka individuaalne
Riskid / piirid	
Arutatud näited	Algkooli õppeprojektid, jne.

3. FOORUMTEATER

Grupile antud allikmaterjal

Sotsiaalteatri meetodite näide: Foorumteater

Foorumteater kui sotsiaalteater on osalus-, kaasav, interaktiivne ja dialoogiteater. Foorumteater on üks osa Brasiilia teatriuundaja Augusto Boali 1960. aastatel väljatöötatud rõhutute teatri (The Theatre of The Oppressed) süsteemist, mille eesmärk on aidata taastada inimestevahelist dialoogi, et nad võiksid tervislikumalt oma huvide ja õiguste eest seista ja ühiseid lahendusi otsida.

Foorumteatri puhul saavad vaatajad võimaluse sekkuda draama kulgu ja muuta seda nii, et esitatud probleem leiaks sobiva lahendi.

Foorumteatri tegemine näeb välja nii: Etendust juhivad nn Jokker, kes seletab, mis toimuma hakkab ja kaasab publikut.

Näitlejad (minimaalselt 3, tavaliselt 4-5) esitavad keskmiselt 3 stseeni "elust enesest" (keskmine pikkus on sellel minietendusel 15 min). Siis

palutakse publikul välja tuua, kes oli etenduses kannataja osapool. Edasi hakkab lugu uuesti otsast peale, aga seekord on võimalik lugu seisma panna olulistel hetkedel ja selle kannataja seisukohast lugu muuta - kui ta oleks toiminud teisiti, kas lõpptulemus oleks olnud parem? Neid lahendusi pakuvad publikust inimesed ja aktiivsemad saavad ise näitleja asemel tulla stseeni läbi mängima.

Sellisel viisil loo edasi kerimine võimaldab hakata nägema, kuidas mingis olukorrad on mitmeid lahendusi ja erinevate osapoolte arusaamu. Selline mänguline lahendus võimaldab noortel tõsistel teemadel kaasa mõelda. Me ei anna neile kandikul ette lahendusi, aga usume, et läbimängimise käigus on neil võimalik leida enda jaoks uusi käitumismustreid ja harjutada enda panemist teise inimese kingadesse.

Sotsiaalteatril on erinevaid vorme, kel huvi, saab lähemalt tutvuda:
www.theatreoftheoppressed.org/

Grupi tulemuste märkmed

Meetodi sisu Iga osaleja saab sekkuda mängitava draama (stseeni) käiku ja muuta lahendus sobivamaks. Oluline on osalus, kaasatus ja interaktiivsus.
Võib toimuda nii suure, anonüümse grupi ees kui ka väikeses grupis (siis on oluline, et enne lavategevuse algus toimub soojendus ja, et kõik, kes soovivad saavad osaleda. Oluline ka grupi tunnetamine, et keegi ei saaks konkreetselt haige)

Millal kasutada Probleemolukorra ennetus või sellest õppimine.

Riskid / piirid Ei pruugi olla sobilik käimasoleva probleemi lahendamiseks.

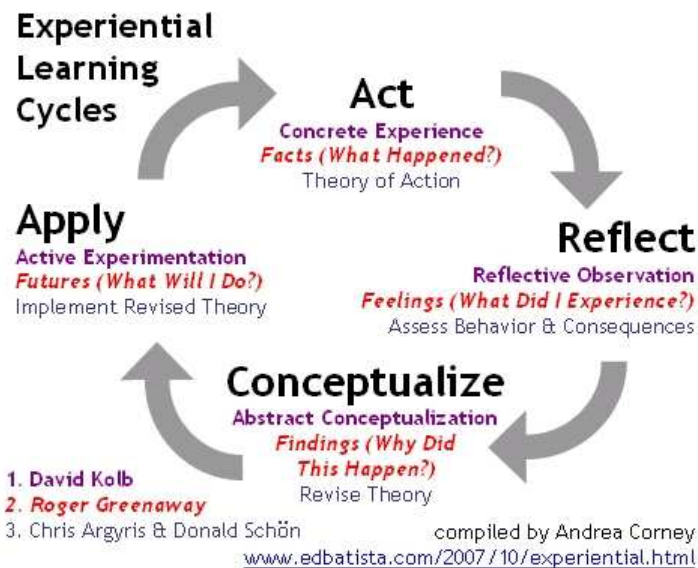
Arutatud näited Sindi Gümnaasiumi foorumteatri grupp, MTÜ PAL; VAT Teatri foorumgrupp.

4. KOGEMUSÕPE

Grupile antud allikmaterjal

Kogemusõpe toetub kas õppija enda, kaasõppijate, õpetaja või teiste kogemusele. Õppes võidakse toetuda kas olemasolevale kogemusele või hankida kogemus õppe käigus. Õppe käigus arutletakse kogemuse üle, peegeldatakse seda. Seejärel kogemust analüüsitakse toetudes õppematerjalidele, abistavatele küsimustele jne.

Tulemuseks on uue teadmise konstrueerimine, mis võimaldab järgmisi kogemusi hankida juba uuel teadmiste tasandil. Kogemusõpe on pidev protsess, mille sisendiks on kogemus ja väljundiks uue teadmise konstrukt, mis omakorda viib uue kogemuse hankimiseni jne. Kogemusõppe printsiip on lõimitud paljudesse õppemeetoditesse, mis toetuvad õppija isiklikul või kellegi teise kogemustel. Kogemusõppe protsess on skemaatiliselt kujutatud joonisel

Kogemusõppe printsiipi kasutab ka kogemuslik väliõpe (*outdoor experiential learning*) ning seikluskasvatus (*adventure education*).

Seikluskasvatuse fookuseks on ühistegevused, milles on teatud tajutud risk, väljakutse ja põnevus. Seikluskasvatases püütakse toetada inimest oma isiksuse arendamisel seikluse läbielamise kaudu rõhutades, et seiklus ja seiklemine on tegutsemise ja olemise viis, mitte konkreetne tegevus. Seikluskasvatust viiakse sageli läbi välitingimustes, kuid see ei ole tingimata oluline.

Kogemuslik väliõpe on organiseeritud kogemuslik õpe välitingimustes, kus oluliseks osaks kogemuses on loodusega ja iseenda (ja grupisuhetega) hakkamasaamine.

Grupi tulemuste märkmed

Meetodi sisu **Tegevuste ise läbi tegemine ja sellest teadlik õppimine.**
Tegevuse kavandamisel peab tunnetama gruppi, et ülesanne oleks parasjagu keeruline (mitte liiga lihtne ega ka üle jõu käiv). Meetodi olemuseks on sotsiaalsete oskuste

proovilepanek ja enese (enda piiride) tunnetamine ja ületamine, ning oma võimete teadvustamine. Oluline on päriselt tegemise tunne (tegu ei ole simulatsiooniga). NB! Kogemusõppe lahutamatuks osaks on kogetu teadlik läbimõtlemine ja sellest õppimine (vaata allpool kogemusõppe tsükli).

Millal kasutada Käegakatsutavad ja aktuaalsed väljakutsed
Liidrioskuste areng, meeskonnaoskuste areng.

Riskid / piirid Turvalisus peab olema tagatud (ka seikluskasvatuses, kus elemendiks on tajutud risk, mis ei tohi olla reaalne oht tervisele).
Üldjuhul ei tohi olla kogemus liiga negatiivne (nt paanika), sest selle pinnalt on väga keeruline õppida.

Arutatud väited EVS (*European Voluntary Service*) programmid
Õpilasfirmad
Seikluskasvatus
Skautlik liikumine

5. KOOLITUSTEL ENIM KASUTATUD MEETODID

Koostöögruupile antud allikmaterjal

Diskussioon e. vestlus

Diskussioon ehk vestlus on õpilaste omavaheline ja õpilaste-õpetaja vaheline suhtlus, mille käigus arutatakse kindlat teemat. Teema võib olla ette antud õpetaja poolt või üles kerkinud õpilaste poolt. Diskussioonis on soovitatav arvamuste paljusus, mis aitab teemat paremini mõista. Õpetaja peaks järgima, et kellegi arvamusi ei halvustataks ning et kõik soovijad sõna saaks.

Ajurünnak

Ajurünnak on ideeloomemeetod, mida hakkas 1930. arendama Alex P. Osborne. Ajurünnaku puhul püütakse luua kriitikavaba õhkkond, et kogunenud erinevate kogemustega inimesed saaksid esitada erinevaid ja isegi pööraseid lahendusideesid, mille abil tekiks assotsiatsioonide ja ettekujutuste kaudu uued ideed.

Ajurünnaku puhul püstitatakse probleem, millele üle arutavad õpilased kindlaksmääratud aja jooksul ning pakuvad nii palju erinevaid lahendusi kui nad suudavad. Ajurünnakust osavõtjaid võiks olla vähemalt 5, sest väikemate osavõtjate arvu puhul ei suudeta pakkuda piisavalt erinevaid lahendusi ning probleemi uuritakse liiga kitsa vaatenurga alt. Hea oleks

kui ajurünnaku rühmas oleks erinevad õpilased - erinev tase, erinevad seisukohad ja kogemused. Õpetaja peaks ka jälgima, et mõtete vaba avaldamist ei takistaks klassis valitsevad õpilaste sotsiaalsed staatused.

Ajurünnakut juhib juht, kes peab hoolitsema selle eest, et igaüks saaks sõna. Vahel on kasulik järgemööda kõigile sõna anda, nii et igaüks on sunnitud esitama oma seisukoha, kuid samas on lubatud juba pakutud ideed ka edasi arendada. Juhi kohus on hoolitseda, et üksteise arvamusi ei kritiseeritaks ega kasutataks emotsionaalseid rünnakuid. Juht ei tohi juhtida lahendusi mingisse kindlaksmääratud suunda.

Ajurünnaku rühmal on ka sekretär, kes paneb kirja kõik avaldatud ideed, nii et need oleks kõigile näha.

Väitlus

Väitlus on diskussiooni ja vaidluse ühend. Väitlusel annab õpetaja kummalegi rühmale seisukoha, mida nad peavad kaitsma või esitab enne väitlust probleemi, mille vastuste põhjal jagab õpilased erinevatesse väitlusrühmadesse. Kõik väitluses osalevad rühmad peavad esitama argumente oma seisukoha poolt ja neid erinevate andmetega põhjendama. Samas püüavad väitluses osalevad rühmad leida vigu, ebatäpsusi ja puudulikkusi vastase väidetes ning argumentides ning nende leidmise korral esitavad vastuväiteid.

Emotsionaalsete rünnakute (solvamine) ja põhjendamata argumentide ning demagoogiliste võtete kasutamine pole väitluses lubatud. Väitluse eesmärk on "vaielda teema selgeks" ehk saavutada küsimuses tõene konsensus. Näiteks väitlus eliitkoolide poolt või vastu. Õpilased võivad kasutada koolide kodulehti, et saada infot õppekava kohta, ülikoolide lehti, REKI kodulehte jms. Arvuti võib olla kogu väitluse ajal lahti ning osa rühmaliikmeid pidevalt tegeleda oma rühma jaoks vajalike andmete hankimisega. Ka väitlust saab läbi viia erinevate koolide vahel foorumis, jututoas või videokonverentsina. Väitluse eri vormiks on dispuut, mis on väitlus kahe inimese vahel.

Mängud

Võimalik liigitus: Jäämurdmine, meeskonnatöö, *energizers*. Vt Uku Visnapuu kogumikku

Grupi tulemuste märkmed

DISKUSSIOON

Meetodi sisu	Diskussioon meetodina eeldab avatud arutelu keskkonda ja usaldust.
--------------	--

Millal	Hea vahend vastastikuseks õppimiseks, aga ka noorte
--------	---

kasutada	kaasamiseks diskussiooni kaudu.
Riskid / piirid	Peab olema piisavalt teadmisi / kogemusi arutletaval teemal. Oluline, et ei oleks märgatavaid keelelisi vm takistusi osalemisel.
Arutatud näited	Sõltuvusprobleemidega tegelemine, olukordade aruelu.

AJURÜNNAK

Meetodi sisu	Ideede ja mõtete genereerimine struktureeritud moel. Klassikalises versioonis 3 faasi. 1) Palju ideid, kritiseerida ei tohi 2) Asjalikemate ideede välja valimine 3) Välja valitud ideede hindamine ja analüüs Erinevate genereeritud ideede hulka mõjutab ka küsimuse püstituse konkreetsus.
Millal kasutada	Ajurünnak algab asjakohasest ja olulisest küsimusest. Adekvaatne probleemipüstitus ja kriitika eest kaitstud ideede esitamise faas sageli kaasab ka muidu passiivsed noored.
Riskid / piirid	Ajurünnak võib „vajuda ära“ või minna ülemeelikuks, kui püstitatud teema ei tundu osalejatele aktuaalne või oluline.
Arutatud näited	-

VÄITLUS

Meetodi sisu	Teema läbiarutamine nii, et on kaks poolt (üks nõustub teemaga, teine on vastu) ning pooled väljendavad seisukohti ja kõrvutavad neid struktureeritud moel reeglite järgi. Oluline on erapooletu „mängujuht“, kes paneb paika mängureeglid ja teema, mis annab mõlemale poolele võrdse algpositsiooni.
Millal kasutada	Olukorras, kus on eesmärgiks uue teema igakülgne lahtiarutamine ja tundmaõppimine (ettevalmistus väitluseks eeldab seda). Ettevalmistus võimaldab süüvida, väitlemine võimaldab sisse elada ja mõista alternatiivsetesse seisukohtadesse. Väitlusmeetod on hea ka suhtlemisoskuse arendamiseks.
Riskid / piirid	Enesekindluse kadu, kui väitlemine (kui esinemine) ei tule välja. Risk, et võistluslikkus tekitab teineteise solvamist (vaja

jälgida ka sõnavara!)

Arutatud näited Väitlus kirjanduse tunnis (sh kirjanduslik kohus); reeglite paikapane.

MEESKONNAMÄNGUD

Meetodi sisu Meeskondlikud tegevused, mis on suunatud grupi koostegutsemisele.
Oluline on mängujuht, kes käivitab ja mõtestab tegevused.

Millal kasutada Grupi kokkusuldamine, suhtlemise ja suhtlemisoscuse arendamine.

Riskid / piirid -

Arutatud näited -

Avatud ruumi arutelude kokkuvõtted

100+ osalejaga tehtavad aktiivsed harjutused

Avatud õppemeetodite ruumi arutelu

Kätetõstmisharjutus
Paarilise leidmine
Telefoni mängimine
Foorumteater
Väitlus
Töö gruppides (vahetustega)
4 nurga harjutus
Grupis määratud rollidega
Tutvusta silt, plakat seinale
Täringumäng – ülesande täitmine
Mina – Sina – Meie mudel
Meeskonnamängud Sub-grupid (ruum)
Vihmasabin
Ämblik

Meelespea aktiivõppe läbiviijale

Avatud õppemeetodite ruumi arutelu

Meelespea nüansid sõltuvad sellest, kas tegemist on noorsootöötaja, õpetaja või koolitaja- mängujuhiga, seega ei saa teha kõigile sobivat.

1. Aeg

Osa meetodid võtavadki rohkem aega, ei tasu teha, kui aega on liiga vähe
Tagavaravariandid: (Ühe grupi puhul kulub aeg ära, teise puhul jääb üle või puudu) Lisaülesanded tagataskus
Lollikindlad mängu? Sellised, mida saab ära lõpetada, kui vaja.
Kinnistavad tegevused (eeldusega, et on läbitud mingid õppetunnid)
Kuidas muuta ükskõik, mis mäng lollikindlamaks?
Tükkideks jagamine: osa kodune töö, järeltegevused. Rohkem aega saab tegevuse jaoks

2. Passiivne noor?

Pole sellist asja olemas tegelikult, et keegi on kogu aeg passiivne/ mis mõttes passiivne?

Raske juhus on see, kui ei anta võimalust eeltööd teha, sihtgruppi tundma õppida. Kas siis üldse loobuda mingitel juhtudel?

3. Meelespea

1) Valmistan ennast ette

- Eesmärgid ja ootused, sh tegevuses osalevate noorte omad
- Sihtgrupp (eripärad, suurus, teadlikkus, suhted?)
Vältida stereotüüpidel põhinevat eelhoiakut- vaadake kaugemale silmnähtavast. Mis sobib ühele inimesele, ei pruugi teistele sobida
- Kui palju on aega, kas on paindlik?
*Kas inimesed ja ise saate/ tahate jätkata head asja omast ajast (nt tundide välisel ajal)?
Kas on võimalik jagada ülesannet osadeks?*
- Keskkond (piirangud ja võimalused)
*Kuidas soodustada loovust, avatust jms? (ringis istumine, klassist välja minek)
Kas on võimalik viia teise keskkonda (näiteks õpilased klassist välja)?
Mis juhtub kui sajab vihma? Kas saab ruumis ümber paigutada mööblit?*
- Vajaminevad materjalid
- Olen valmis ootamatusteks: tagavaravariandid

2) Enesekindlus ja entusiasm on olulised- eeltöö aitab seda saavutada

Ohud: liigne mõjutamine

Tee endale analüüs (SWOT- tugevused, nõrkused, võimalused ja ohud)

6 MÖTTEMÜTSI (Edward de Bono)

1. Valge:

Faktid ja informatsioon. Faktid jagunevad kaheks – kontrollitud faktid (10% õpilastele meeldib koolis käia) ja kontrollimata faktid/usutavad faktid (usun, et mul on õigus, et uus Boeing on vaiksem kui Fokkeri-tüüpi lennuk)

Märksõnad: erapooletus, neutraalne, informatsioon, faktid, kõik, mida teame olukorra/teema kohta.

Valge müts loob baasteadmised arutlusele. Hinnangutele toetuda ei saa. Saab toetuda faktidele ja olemasolevale informatsioonile ja selles osas tuleb olla kriitiline. Loogiline ja ratsionaalne otsus ei saa tugineda baasile: „See on nõme!“ Kuid intuitsiooni tuleb ka usaldada.

2. Punane:

Emotsioonid ja intuitsioon. Vahele on just kõhutunne, see, mis on õige ja edasi viib. Punane müts annab võimaluse öelda välja oma emotsioonid seoses teema/ideedega ilma, et neid peaks põhjendama ja teised ei tohi kritiseerida. Kui institutsioon annab sooje märke, siis ei pea otsima sinna taha loogilist seletust (Siis, kui need muudatused sisse viime, siis hakkavad ka kasumi numbris tõusma, sest inimestele meeldib toote mugavus jne). Piisab sellest, et on hea idee ja tunne on hea.

Märksõnad: emotsioonid, muljed, kõhutunne, võimalus elada välja ilma kriitikanoolteta teistelt.

Intuitsioon võib tugineda ka kogemusele. Arvamusest ei tohi keelduda, aga võib öelda, et on segased tunded, kõhklus, kahtlus – ka need on tunded. Kõhutunne ei ole rusikareegel, kuid tihti abiks!

3. Must:

Ettevaatus, nõrgad küljed, kriitika. Must müts on alati loogiline. Kriitika vajab loogilist põhja. Põhjendused peavad olema selged ükskõik, kelle suust see tuleb. Muidu oleks tegemist punase mütsiga ja emotsioonide väljendamisega. Esile tuleb ideede/teema puhul tuua kõik ohud, võimalikud tekkivad probleemid ja takistused. Samuti tuleks siin üle vaadata faktide kaalukus (5 aastat vana statistikale toetudes ei saa otsus kõige efektiivsem olla).

Märksõnad: ohud, riskid, tulevikus potentsiaalselt tekkivad probleemid, idee nõrgad küljed, põhjendatud kriitika

Ärge laske end mustal mütsil kaasa viia. Lihtne on kaduda kritiseerimise maailma. Mütsi kasutame kavandamise käigus: millised nõrkused vajavad ületamist. Võib välja tuua ka senised mõtlemisevead, kuid vaidlusesse ei saa langeda. Ärme kaota väärikust ;)

4. Kollane:

Kasu, positiivsus, idee väärtuslikkus. Vaatame asjade positiivset külge ka kõige hullumeelsemal ideel. Vaatame kasu, mida idee kaasa toob. Kollane müts on sihilik positiivsuse otsija (mõnikord tulutu). Tõenäosuse liigitus (tõestatud. Tõenäoline, tuginedes kogemustele ja teadmisele. Võimalik – mitmete asjade koosmõjul. Võrdsest võimalik. Mitte väga võimalik. Vähene või kaudne võimalus.

Märksõnad: ettepanekud, tulu, väärtus, soovitus, kasu, positiivsus, unistused, lootus, sära, konstruktiivsus.

Kollane müts on konstruktiivne ja generatiivne ja selle abil esitatakse konkreetsed soovitus ja ettepanekud.

5. Roheline:

Loovus, energia, alternatiivid. Rohelise mütsiga püüame täiustada olemasolevaid ideid ja ületada ohud ja nõrkused. Samuti genereerib see müts uusi originaalseid ja ebaloogilisi ideid. „Po“ kasutamine – oletus (*suppose*), tõenäoline (*possible*), poeesia (*poesia*). „Po“ provotseerib: (Po autodel peaksid olema nelinurksed rattad) Keerame lause vastupidiseks ja saame mingi baasi loovuseks ja uudsuseks. Juhusliku sõna meetod: juhuslik sõna on puud ning ootan ideid seoses telefonidega: telefonid on puud, kõne on puu, laadija on puu. Must müts toob ideele ette bloki – ületame selle alternatiiviga: kui nii teha ei saa siis, teeme hoopiski ...? Selgitame välja alternatiivid ja teised teed sama tulemuseni.

Märksõnad: loovus, ideed, kui taimede võrsed, alternatiivsus, provokatsioon, uudsus, ebaloogilisus, üle piiride.

Roheline sümboliseerib viljakust, kasvu ja külviseemnete väärtust. Instinktiivselt juhime tähelepanu ohule, aga loovust peab harjutama ja arendama. See ei tule instinktiivselt.

6. Sinine:

Mõtteprotsesside juhtimine, ülevaade. Sinine on kokkvõtete jaoks ja reeglite paika panemise jaoks. Kuidas me hakkame asju tegema? Kuidas töötame? Arutelu modereerijal on enamasti alati sinine peas ja tunnetab, mis müts hetkel vajalik on ning kas kõik ikka mõtlevad ühes suunas/sama müts all. Sinine müts hoiab korda ja paneb paika mõtlemisstrateegia. Samuti ka mütside kasutamise järjekorra.

Märksõnad: ülevaade, kokkuvõtted, kord, juhtimine

Oluline on hoida fookust probleemil ja koosolemise eesmärgil. Samuti ka vastutada selle eest, et tulemus tuleb ja hoida arutlus joonel. Sinine müts paneb paika samm-sammult mõtlemise kava ja jälgib, et osalejad seda kava jälgiksid.

KOOLITAJATE TAGASISIDE JA MÄRKUSED

Aune

Koolituse koht ja sealne hoolitsus olid ülihead. Kuna Helle Kanep (ENEBst) osales ise ka koolitusel, oli minul koolitajana elu väga kergeks tehtud, sain keskenduda sisulisele osale, muretsemata logistiliste asjade pärast.

Grupp oli suur ja erineva tausta ning ootustega. Selles mõttes oli väga raske teha koolitust.

Esimesel päeval tundsin, et grupp ei lähe nii kiiresti käima, kui tahaksin. Mõtlen, kas oleks võinud teha teistmoodi alguse, kindel ei ole.

Oli väikeseid asju, mida tundsin, et oleks saanud paremini teha, aga üldjoontes arvan, et tuli selline koolitus nagu tahtsime ja osalejatel oli sellest kasu.

Väga palju sisulist arutelu eelnes koolitusele, see andis turvatunde, et saame hakkama

Varem-pole-kohtunud-ja-nüüd-tee-koolitust-koos- eksperiment õnnestus. Kuna baasarsaamad olid meil Toomasega sarnased, siis saime selle peale koos ehitada. Koostööd teha oli lihtne, tööjaotus ja see, kes parasjagu rohkem panustab, tuli jooksvalt ja kergelt.

Tagasiside kogumine tekitas mõtteid, et oleks tahtnud vähem standardiseeritud lähenemist, et saada rohkem kasulikku osalejatelt kätte, mida paremini oleks võinud teha.

Kui teha edaspidi süvendatud aktiivõppemeetodite koolitust, siis võiks olla väiksem grupp (15 inimest), kellel on varasem kogemus ja kes soovivad praktilist kogemust saada. Pakuti välja, et seda võiks teha nõ suvelaagri vormis ja seal väga palju ise läbi proovida.

Toomas

Olen suures osas Aune tagasisidega nõus.

Praktilise poole pealt oli grupp tõesti liiga suur – koolituse lõpuni jäi tunne (ja praeguseni), et osade osalejatega ei saanud tutvavakski. Millest on kahju, sest grupp tuli kokku väga võimekas ja huvitatud.

Usun (lugenuna veidi ka tagasisidelehti), et esimese päeva eksperimentaalne olemus (hüpoteetilise mudeli loomine nähtuse

aruteluks), tervikuna toimis. Küll aga viis, kuidas sai mudel tutvustatud ja arutatud, soosis neid, kes on enne enda kui läbiviija rolli mõtestanud ja olid valmis minema abstraktsemale tasemele. Aktiivõppes vähemkogenud osalejatele võis mudel jääda esialgu veidi kaugeks. Samas usun, et mudelile eelnev diskussioon õppija rollist õppimise kujunemisel oli jõukohane igaühele. Kavas keerukust ei olnud, lihtsalt esmakordsel tutvustamisel oli mudelit veidi keeruline selgitada, kuid õnneks mõnedki osalejad võtsid täiendada ja korrigeerida segadusi.

Usun, et koolituse suurim õnnestumine oli see, et grupp võttis kinni sellest, et koolitajatena ei dikteerinud me ette, mis suurusega gruppides, kui kaua ja mismoodi igaüks töötama peab, vaid jätsime paljud refleksioonide ja harjutuste puhul täpsemal formaadil kujuneda igaühe soovi järgi. Mulle tundub, et just see grupi / koolitajate üsna vaba ja sundimatu suhe (st ei takistanud osalejatel olla aktiivsed õppijad) oli põhjuseks, miks osalejad võtsid teise päeva koostööõpet sisukalt.

Mina ise ei arva, et mõnel korral fookusest välja läinud arutelu oli negatiivne – pigem võimaldas see teha lühemaid ekskursioone nendesse teemadesse, mis olid väga põnevad väiksele hulgale osalejatest ja seetõttu harjutuse grupis ei kerkinud.

Kolmanda päeva eel ei olnud meil aimugi, kuidas aktiivõppe teemaline avatud ruum välja hakkab nägema. Kuid hommikul oli näha, et osalejatel on ideid ja valmisolekut teineteise teemades kaasa mõelda ja kõik läks loomulikku rada. Meie roll koolitajatena oli minimaalne.

Usun, et koolitus läks igati hästi, koolitajatena hindan meie kõige õigemaks otsuseks, et peale esimese päeva üsna aktiivset sekkumist tõmbasime tagasi (aitas kaasa ka PAL teatri plokk) ja ei pretendeerinud aktiivõppe ekspertide rollile, vaid võtsime läbiviijate rolli. Kuna grupp oli tugev ja aktsepteeris seda, läksid asjad nii, et usutavasti suurem osa inimestest sai seda, mida soovis. Kitsamalt – usun, et otsus olla koolitajatena mitte mängude pakkuja, vaid pigem olemasolevate (ja lisamaterjalides olevate) oskuste ja praktikate vahendajana ja tõlgendajana on õige.

Omavaheline koostöö oli täitsa tegus, meie üldised nägemused langesid kokku ja nii julgesime mõlemad läheneda teemale teistmoodi, kui tavaliselt. Märgin omalt poolt rõõmuga ära Aune kannatlikkuse minu ärakuulamisel ja tagasiside andmisel mudeli kokkupanemise etapis ja julget otsustavust osalejatele vabaduste ja paindlikkuse andmisel!

Soovitused järgmiseks koolituseks

Vältimaks mitmete mõtete kordamist, mis on selles kokkuvõttes juba lahti kirjutatud, on siia koondatud paar märkust, mida peame järgmise koolituse läbiviijale oluliseks ning dokumendisisesed hüperlingid asjassepuutuvatele lõikudele (vajuta CTRL + click).

Esiteks, koolitajatena saame soovitada eelkõige korrata neid aspekte, mis antud koolitusel õnnestusid, pidades silmas konkreetse grupi eripära (suurust, kogemust jne). Mis toimis siin, ei pruugi toimida vähem kogenud osalejatega grupis.

Üldise suunana soovitame usaldada osalejate õppimis- ja koostöövõimet ning kasutada meetodeid, mis maksimaalselt kasutavad ära osalejate kogemuse, mitte ainult refleksioonides ja debriifingutes vaid ka meetodite põhiosas. Meie viis seda teha on kirjeldatud ülalpool lõigus [Koolitajate põhimõtteline metoodiline lähenemine](#)

See ei tähenda, et peaks loobuma koolitajana mistahes sisendi andmisest ega ka juhendamisest, kuid samas julgustame mitte teha koolitusest erinevate meetodite juhendite edasiandmise seminari, vaid süüvida dilemmadesse ja lasta osalejatel kujundada päevakorda ka sisuliselt.

Teiseks, olla vägagi paindlik, sest kandideerimiseks esitatud profiilid ei saa kuidagi anda aimu, milline saab olema grupi kliima. Teisel koolitajal võib olla põnev joosta silmadega üle lõik [koolituse sisu, aruteluteemad ja kasutatud meetodid](#) ja panna tähele [*kandilistes sulgudes*] toodud koolitajate märkused, mis veidi avavad seda, kuidas reageerisime grupi olemusele.

Kolmandaks, oleks igati põnev, kui järgmised koolitajad vaataks peale spetsiaalselt selle koolituse jaoks koolitajate poolt loodud [Aktiivõppe meetodite analüüsi mudelile](#) ja võtaksid sealt seda, mis tundub kaasa võtmist väärt. Tegu on katsetusega võimustada noortega töötavaid inimesi mudeliga, mille abil saaks analüüsida nii uusi kui ka juba kasutusel olevaid aktiivõppe meetodeid ja teha kindlaks, kas tegu on tõesti aktiivset õppimist toetava ja innustava meetodiga või on tegu vaid näilise aktiivsusega, millel on vähe pistmist osaleja kaasvastutuse ja initsiatiiviga.

Viimaks, loomulikult tasub olla nõ allikakriitiline ja tajuda, millise mõtteviisi baasilt on need soovitused tulnud. Selleks on hea diagonaalis üle vaadata koolitajate, [Toomase ja Aune tagasiside](#)

Jõudu!

KASUTATUD JA SOOVITUSLIK KIRJANDUS

Aktiivõppe meetodid I ja II / Tarmo Salumaa, Mati Talvik, Alvar Saarniit, Merlecons ja Ko 2004/2006

Aktiivõppe meetodid III / T. Salumaa, M. Talvik, Merlecons ja Ko 2010

Internet:

Ülevaade erinevatest aktiivõppemeetoditest (arvutipõhine)

<http://www.ttc.ee/~luik/Praktikud/aktiivope.html>

Simulatsioonide kohast õppetöös

http://www.ise.ee/telemaatika98/telemaatika96/simulatsioonide_kohast.htm

Kaasamise meetodid, sh simulatsioon ja avatud ruum

<https://www.osale.ee/?id=150>

Artikkel: Mis on mudeldusmängud?

<http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/98/11/22/uudised.shtm>

Soovitame lugemiseks veel:

Ken Jones, „Simulations: A Handbook for Teachers and Trainers“, 1995
Kogan Page Limited, London

ISBN 0-7494-1666-1; TLÜ akadeemilise raamatukogu kohaviit: A124626

Foorumteater ja teised sotsiaalteatri vormid (ing k)

<http://www.theatreoftheoppressed.org/>

Inglise keelsed artiklid aktiivõppest

<http://www.educationatlas.com/active-learning.html>

<http://reviewing.co.uk/>

<http://www.activelearningmanual.com/>